

دیباچه

عدالت و سیاست

"هیچ چیز همچون عدالت، نظام را ایمن نمی‌دارد. (۱) اقامه عدل است که برای نظام ثبات (۲) و برای رعیت، اصلاح را به ارمغان خواهد آورد." (۳)

امیرالمؤمنین امام علی علیه السلام

شاید نتوان هیچ موضوعی را به قدمت و اهمیت پرشش از چیستی عدالت در فلسفه سیاسی جستجو نمود که این چنین اندیشه‌گران را به خود مشغول داشته باشد. طرح الگوهای متفاوتی از عدالت‌ورزی به مثابه قانونی بودن، متعادل بودن، بی‌طرفی، انصاف، تأمین منافع و ... خود حکایت از سرگشتگی انسان در این وادی مهم دارد. در حال حاضر نیز این پرسش سترگ توسط اندیشه‌گرانی چون جان رالز و بریایان باری در حوزه مباحث نظری پی گرفته می‌شود، به گونه‌ای که حجم آراء انتقادی در این باب بسیار چشم‌گیر است و حکایت از محوریت این مفهوم قدیمی در گستره سیاست و مملکت‌داری، دارد. (۴) بدین‌سان جهان معاصر در پی دستیابی به معنا و الگویی از عدالت است که بتواند سامان سیاسی را در سطح ملی و فراملی برای ملت‌ها به ارمغان آورد.

در گفتمان سیاسی اسلام، مفهوم عدالت قرین و همزاد نام بزرگ مردی است که امسال به نام مبارکش مزین گردیده است. امیرالمؤمنین علی علیه السلام با ایمان راسخ به این حقیقت که "عدالت قوی‌ترین بنیانی است که می‌توان بر آن بنای حکومت را استوار ساخت" (۵) به صراحت از "عدل" به مثابه ملاک سیاست سالم یاد کرده می‌فرمایند:

«بهترین نوع سیاست ورزی، سیاستی است که مبتنی بر عدالت باشد» (۶)

عدل از دیدگاه حضرت، نه بنیان حکومت اسلامی بل معیار عملکرد دلیه دولتمردانی است که مایل به حفظ ثبات و استمرار سامان سیاسی در جامعه‌شان هستند. به همین علت بقای حکومت‌ها را نه صرفاً در دعای معنوی آنها، بلکه در التزام عملی‌شان به عدالت می‌داند:

«حکومت کفر اگر به عدالت رفتار کند، باقی می‌ماند و لیکن حکومت ایمان چنانچه با ظلم و ستم همراه شود، باقی نماند.» (۷)

عدالت در این معنا، بر مقابله با ظالمان، تلاش برای تحقق اصل شایسته‌سالاری در جامعه، نظارت بر نحوه عملکرد کارگزاران، پاسخ‌گویی به مردم، برخورد با متخلفان، حاکمیت اصل برابری در مقابل قانون، رعایت حقوق شهروندان، پرهیز از خشونت، مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌ها، توزیع مناسب خدمات، بهبود وضعیت معیشتی مردم و تأمین امنیت، دلالت دارد که تماماً به عنوان رسالت اسلامی زمامداران به کرات در کلام امیرمؤمنان به حاکمان توصیه شده است. متقابلاً مردم به اطاعت از رهبری و حمایت از وی مأمور شده‌اند تا از این طریق امور سامان یافته و جامعه راه اصلاح پیش گیرد. (۸)

چنین به نظر می‌رسد که امروزه نیز ما محتاج الگو و اندیشه‌ای می‌باشیم که بتواند متناسب با شرایط پیچیده جهان معاصر، طرح تازه‌ای از عدالت را در اندازد؛ الگویی که علاوه بر مبانی فلسفی قوی از قابلیت اجرایی بالایی نیز برخوردار بوده و توان تولید راهبردهایی را داشته باشد که گره‌گشای مشکلات سیاسی، فرهنگی و اقتصادی گردند.

فصلنامه مطالعات راهبردی ضمن تشکر از کلیه خوانندگانی که ما در انتشار هر چه بهتر فصلنامه یاری رسانیده‌اند، اعلام می‌دارد که شماره‌های جدید فصلنامه در سال ۷۹ با اعمال اصلاحاتی چند از حیث محتوایی و ظاهری منتشر خواهد شد که امید می‌رود، نظرات انتقادی خوانندگان را برآورده سازد. مهمترین نکته محتوایی، طراحی "بخش ویژه" می‌باشد که در آن قسمت، ضمن طرح یکی از موضوعات مبتلابه در سیاست‌گذاری جمهوری اسلامی ایران، دیدگاه‌های مختلف عرضه می‌گردند. امید آنکه همچون قبل با درج دیدگاه‌ها و نظرات راهبردی مختلف، بتوانیم در تحلیل هر چه بهتر مسایل کشور و ارزیابی راهکارهای بومی، گامی هر چند کوچک برداریم.

یادداشتها

- ۱- امیرالمؤمنین علی علیه السلام: "لن تحصن الدول بمثل العدل فیها" (به نقل از: عبدالواحد الآمدی التمیمی، غررالحکم و دررالکلم، بیروت، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات، ۱۴۰۷ هـ.ق، ص ۳۰، ش ۹۱۳).
- ۲- قال امیرالمؤمنین علی علیه السلام: "ثبات الدوله باقامه العدل" (به نقل از: عبدالکریم بن محمد یحیی قزوینی، بقا و زوال دولت، به کوشش: رسول جعفریان، قم، کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی ۱۳۷۱، ص ۳۳).
- ۳- قال امیرالمؤمنین علی علیه السلام: "الرعبه لاتصلحها الاالعدل" (به نقل از عبدالکریم بن محمد یحیی قزوینی، پیشین، ص ۹۷)، همچنین: "فی العدل اصلاح البریه" (به نقل از: عبدالواحد الآمدی التمیمی، پیشین، ص ۱۵۳، ش ۱۹).

4- See: Rawles, J., A Theory of Justice, Harvard U.P., 1971.

- Barry, B., A Treatise on Social Justice: Theories of Justice, London, Harvester, Vol, 1, 1989.

۵- قال امیرالمؤمنین علی علیه السلام: "العدل اقوی اساس" (به نقل از عبدالواحد الآمدی التمیمی، پیشین، ج ۱، ص ۳۰، ش ۹۱۳).

۶- قال امیرالمؤمنین علی علیه السلام: "خیر السياسات العدل" (به نقل از: همان، ص ۷۵۷، ش ۲).

۷- قال امیرالمؤمنین علی علیه السلام: الملك ببقى بالعدل مع اکثر و لا يبقى بالجور مع الايمان" (به نقل از: عبدالکریم بن محمد یحیی قزوینی، پیشین، ص ۱۳۶).

۸- در این باره به کتاب زیر مراجعه نمایید که به شکل مبسوطی اصول مزبور را توضیح داده است:

- علیخانی: علی اکبر، توسعه از دیدگاه امام علیه السلام، تهران، معاونت پژوهشی سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۵.

ثرويشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی